

Luleå Tekniska Universitet
Institutionen för språk och litteratur
KSP424, Litterär och språklig fördjupning, 10 p.
VT 2004

Att forma en identitet

Halim i *Ett Öga Rött*

Jonas Hassen Khemiris bok *Ett Öga Rött* har väckt mycket uppmärksamhet sedan den gavs ut 2003. En av de främsta anledningarna till att utgåvan har blivit positivt emottagen, är att den på ett så trovärdigt sätt beskriver hur en ung tonårspojke med marockanskt ursprung försöker finna sig själv i den svenska kulturen. Boken beskriver problemen som kan uppstå när man försöker forma en identitet i en ny miljö, inte bara som ung tonårspojke med ett rörigt inre och ett vagt minne av sitt ursprung, men även som vuxen man med större delen av sitt liv i en annan kultur. Likafullt så är sökandet efter och skapandet av en identitet något allmängiltigt: ”Frågorna som Halim brottas med är förvisso delvis specifika för personer med ursprung från andra länder, men också på ett plan giltiga för vilken identitetssökande tonåring som helst”¹. Därför är tankarna och de idéer som presenteras angelägna för alla som är och har varit tonåringar.

Halim försöker att forma sin identitet för att slippa känna sig rotlös. Några av ingredienserna i formlandet som kommer att tas upp och belysas med olika citat är bl a de olika slags rollspel som Halim och hans far spelar och den arabiska/muslimska kulturens betydelse. En till viktig ingrediens som hjälper till att forma Halims identitet är att han ständigt finner nya tecken på att det svenska samhället motarbetar honom, och de motdrag han genomför som en protest mot detta, t.ex. formlandet av sin tankesultan. I utformandet av identiteten ingår även Halims genomskådande av integrationsplanen. Även det hårda machoideal som Halim försöker bygga sitt liv och handlande på, är en del av det som formar hans identitet, liksom hans syn på sin faders förändring och försvenskning.

Begreppet Identitet beskrivs i en ordbok² på följande sätt: ”vem någon är, ... att man är den man säger sig vara”. Identitet är någonting som framkommer när en person vet vad för slags människa den är och dessutom står för det. Med andra ord så är inte en identitet någonting som en person föds med, utan något som utvecklas efter hand. Eftersom tonårsperioden är en såpass händelserik period både fysiskt och psykiskt, så är det under den perioden som ungdomarna gör sitt allra yttersta för att forma sin identitet. En viktig grogrund för att kunna odla upp och forma sin identitet är individens kulturella bakgrund och historia. Detta gör att ungdomar vars bakgrund är en aning otydlig, eller vars miljö plötsligt har förändrats dramatiskt kan få det svårare att forma sin identitet.

I formlandet av en egen identitet så fyller föräldrarna en enorm roll, och både fadern och den döde modern fyller en stor funktion för Halims identitetsutformning. Fadern har enligt Halims syn på saken genomgått en beklaglig förändring från revolutionshjärte till blek svensk med

---

¹ Rabe, Annina (2003) *Vasst på bruten svenska*, artikel Svenska Dagbladet 2003-08-04, sid.44.

² Collinder, Björn (1983) *Stora Ordboken*, Höganäs: Bra Böcker, sid.222.

svenska vanor. När Halim oväntat stöter ihop med Nadja som känt Halims far för några år sedan, målar Halim upp en fantastisk och lögnaktig bild av fadern som brinnande aktivist, eftersom han skäms över sin fars förändring:

Jag sa pappa mådde bra och berättade han fortfarande var med i kampen och hade nya organisationer för Palestina och också demonstrerade mot Integrationsplanen. Nadja såg gladare ut och jag fortsatte, berättade pappa håller på skriva en bok som kommer avslöja allt om Sharon och till och med jag råkade säga han nu känner svenska politiker som har lovat sätta in fetaste bojkott mot Jaffa-apelsiner som hämnd för alla massakrer på Västbanken. Hon trodde nog allt och såg fett impad ut. ”Otman har alltid varit en kämpe”, hon sa och jag kände stoltheten och hörde det eka inuti.³

Eftersom det var uppenbart att Nadja var aktiv på samma sätt som Halim hade önskat att hans far skulle vara, så är det inte konstigt att Halim överdrev sin beskrivning av faderns aktiviteter. I själva verket så hade fadern snarare givit upp, eller åtminstone lagt ned kampen – inte bara det att han börjat dricka vin och titta på Jeopardy. När Halim skänkt honom en parabol i present var fadern ovillig att montera upp den och använda den, eftersom det för honom representerade det förgångna och det arabiska som en svensk inte bör intressera sig för. Vid ett annat tillfälle så tryckte Halim en kassett med marockansk musik i bilbandspelaren, bara för att se sin far trycka ut den igen och sätta på radiokanalen Vinyl 107 – fylld av västerländsk popmusik. När den bekymrade Halim konfronterar sin far angående faderns minskade muslimska levnadssätt, så menar fadern att han fortfarande är muslim, men tillägger: ”Religion får aldrig bli för viktigt, vet du. Fundamentalisterna är dom riktiga galningarna, det måste du komma ihåg. För mig är religionen mera ett sätt att nå ro”⁴. Att islams betydelse för fadern minskat drastiskt och att fadern håller på att bli svensk får Halim än mer bekräftat när fadern, till Halims förtrytelse köpt Jaffa-apelsiner. Fadern finns i Halims närhet och hans avslappnade inställning till det förgångna gör att Halims egna identitet och inställning blir alltmer ilsken som ren protest mot fadern.

Modern har dött i en muskelsjukdom när Halim var yngre, och hans identitet formas också av saknaden och sorgen efter modern, som hade en betydligt mer hängiven inställning till islam och familjens marockanska ursprung. Bland annat vägrade hon gå med på att sonen skulle heta Halim el Saber, eftersom hon enligt fadern tyckte att: ”dubbelnamn var för svenska barn och att du minsann inte var någon Karl-Fredrik eller Per-Alfred”⁵. I Halims drömmar så har minnet av modern glorifierats och ännu en orsak till Halims hängivna attityd till sitt ursprung kan vara att han på så sätt vill låta henne leva vidare genom att överta hennes åsikter. Detta är också en orsak till att Halim reagerar så negativt på sin faders försvenskning.

---

³ Khemiri, Jonas Hassen (2004) *Ett öga rött*, Stockholm, Norstedts, sid.134.

⁴ Khemiri, sid.115.

⁵ Khemiri, sid.225.

För att växa och kunna utvecklas så hör det till att man mister en hel del av sin ungdoms alla illusioner, och det gör även Halim. Hans illusioner om sitt hemland Marocko och den muslimska kulturen får sig en rejäl törn när fadern och Nourdine får höra några av de arabiska visdomsord som Dalanda lärt Halim. De visar sig vara svenska ordspråk med Nilen och lite kameler instoppade för att de skall låta arabiska, och fadern och Nourdine gör följaktligen narr av ordspråken, av Dalanda och av Halim som har trott på dem.

En av de viktigaste faktorerna som ingår i forandet av en identitet som ingår i romanen Ett Öga Rött är rollspel, eftersom nästan alla rollfigurer av vikt spelar någon form av roll. Halim vill forma sin identitet genom att bli tankesultan – en högt stående allvetare, som inte är beroende av vare sig den vanliga svenskens fördomande eller välsignelse:

Men idag jag har filosoferat fram det finns också en tredje blattesort som står helt fri och är den som svennarna hatar mest: revolutionsblatten, tankesultanen. Den som ser igenom alla lögner och som aldrig låter sig luras. Ungefär som al-Kindi som knäckte alla koder och skrev flera tusen grymma böcker om astronomi och filosofi men också om musik och matte. Förra terminen jag var nog mest knasaren men från nu jag svär jag ska bli tankesultan.⁶

Samtidigt som Halim formar sin roll som tankesultan som står utanför det svenska samhället, så formar fadern sin nya roll som svensk i det svenska samhället och vännen Nourdine formar sin roll som misslyckad skådespelare. Halims assistent på skolan Alex försöker också forma sin identitet genom att dels spela rollen av vuxen förebild, samtidigt som han visar upp en mer sårbar sida när Halim kritiserar en hiphopartist som Alex känner och tycker om:

”Han lär i alla fall sålt massa fler skivor än Magdatönten.”
Alex svängde runt och lite det var som man hade sagt hans mamma luktar alkis och är kär i Bert Karlsson.
”Vad fan vet du om det?”
”Du sa hon skulle bli nya Petter men vad hände, kompis? Vart hon tog vägen?”
”Det är lite försenat bara. Lite kontraktstrul. Plattan kommer nog när som helst.”
”Nog? Förut du sa den var klar och nu du vet inte ens ...”
”Nu räcker det! Hör du det! Snabba dig nu.”⁷

Den förståndige assistenten Alex tappar masken när Halim finner hans ömma häl, vilket gör att han faller ur sin roll, vilket tyder på att även den vuxne Alex inte riktigt har lyckats forma sin identitet som vuxen förebild till fullo.

Det kulturella ursprunget är en annan viktig faktor vid forandet av en identitet. Även om Halim är född och uppvuxen i Sverige, så har han en suddig och definitivt idealiserad bild av

---

⁶ Khemiri, sid.38.

⁷ Khemiri, sid.151-152.

sin släkts ursprung. Han har format en romantiserad föreställning av den arabiska kulturen, till stora delad stöpt efter vad han fått höra den gamla kvinnan Dalanda berätta. På grund av detta så ser han sig själv som hörande till den arabiska kulturen, även om hans tolkning av den är tämligen vag och oprecis. Ett djupt och innerligt förakt Israel och judar är en del av den arabiska kultur som han är bekant med, vilket i boken främst symboliseras av gliringarna slängda mot den israeliska hamnstaden Jaffa och de välkända apelsiner som produceras där och exporteras till Sverige: ”Såklart jag fattade direkt hon skulle aldrig köpa Jaffa-apelsiner och länge vi skrattade ihop”⁸. Ett mer påtagligt exempel på hur Halim manifesterar sitt arabiska ursprung och den enligt Halim tillhörande negativa synen på judar, är när läsaren får ta del av Halims syn på de nyhetsinslag han ser: ”På Gaza det är extra kaos med två palestinska ambulansförare dödade och judeministern säger dom kommer sätta hårt mot hårt för det är enda språket araberna fattar”⁹. Halim kommer aldrig i kontakt med någon jude, och det verkar som om han heller aldrig har gjort det. Halim tycker illa om judar eftersom han har fått för sig att det ingår i den arabiska kulturen som han vill vara en del av.

När kännedomen kring den kulturella bakgrunden är lite vag, så är det vanligt att den som vill forma sin identitet utgår mer från sina fantasier och formar något slags övermänniskoideal. Ur den vagt utformade och väldigt romantiserade bilden som Halim har av den arabiska kulturen formar han som ovan nämnt bilden av sig själv som tankesultan – en sann revolutionär som genomskådat Sverige och den svenska kulturen och dess inställning till invandrare. Halims bild av sig själv som revolutionär stärker hans ego, men hans upprorshandlingar kan knappast beskrivas som allvarliga – nedklottring av toaletter, sabotage av juice-automat i skolans matsal, stöld och försäljning av ett fat chokladkakor från lärarrummet, inköp av luftgevär mm. Dessutom gör han alltihop i lönnedom, vilket innebär att hans tankesultans insatser förblir okända, och leder till föga förändring. När assistenten Alex får höra talas om Halims utformade tankesultan påpekar han också detta och vad det kan leda till: ”Dessutom måste man komma ihåg att ditt sätt att förändra saker ligger helt i linje med den klassiska invandrarsterotypen. Det är fan så mycket lättare att uppfylla folks förväntningar än att helt fucka upp dom”¹⁰. Halims sätt att reagera på Alex träffande åsikt visar tecken på det övermänniskoideal som Halims utformade tankesultan har: ”Visst, jag hade kunnat knäcka honom under fotknölen med enklaste argumenten men istället jag lät honom skina. Ibland man måste visa lite känsla med dom svaga här på jorden”¹¹. Halim är med andra ord väl medveten om att Alex argument är träffande, men väljer att inta en nedlåtande attityd, där han inte behöver debattera mot individer som står längre än tankesultanen.

---

⁸ Khemiri, sid.34.

⁹ Khemiri, sid.41.

¹⁰ Khemiri, sid.209.

¹¹ Khemiri, sid.209.

När man utformar en egen identitet så ställer man den ofta i belysning gentemot det rådande samhället, och ser om identiteten passar in där eller inte. Halim märker att hans identitet inte passar in i det svenska samhället, som han anser vill försvenska alla invandrare, och det är också en viktig orsak till att han väljer att spela tankesultan. Det som utlöser denna utveckling är dels vad Dalanda talat om för honom men också att Halims hemspråksundervisning försvinner. Med tiden blir Halim en aning paranoid angående integrationsplanen:

I samma tidning det stod reportage som sa polisen ska börja göra hårdare tag mot svarttaxi. Såklart jag fattade det var också som attack mot oss blattar för vem har någonsin sett en svenne ge svarttaxi? Jag sparade tidningen för ta hem till pappa. Den var solklaraste bevis på politikerna gör allt för att vända blattar till svenskar.¹²

Det är Dalanda som har planterat idéerna om Integrationsplanen, vilket kan förklara varför Halims syn på integrationsplanen stundtals kan uppfattas som laddad och stundtals kan uppfattas som utslag av rena rama paranoian:

Samtidigt när svennepolitikerna nobbar arbetstillstånd för att slippa flera moskéer drottning Silvia säger hon tycker palestinska mammor borde sluta använda sina barn till att kasta sten på Israelsoldater. Allt hänger ihop och dom som inte ser är blinda som fladdermusar (Halim är ledarhunden).¹³

Halim vill utforma en egen identitet som är oberoende av det svenska samhället på grund av alla tecken på rasism som han finner. Halim finner tecken på rasism i varje sak som går honom och hans närmaste emot. När vännen Nouridine sökt en roll i en teateruppsättning utan att få den så är det ett tecken på den utbredda rasismen. Att det är otillåtet att sätta upp en parabol på sin balkong är tecken på rasism, för att inte tala om att svensk byråkrati är ett tydligt tecken på rasism: ”Och så gör man blanketterna så svåra som möjligt för att inga invandrare ska kunna starta eget. Allt för att fånga oss i arbetslöshet och bidrag”¹⁴. Men trots dessa mer eller mindre genomtänkta argument för rasismens utbredning, så förstärks Halim i sin uppfattning av tydligare och allvarigare inslag i samhället, t ex en tidningsartikel om grovt polisvåld mot en 14-årig pojke med invandrarbakgrund.

Halim gör sitt yttersta för att leva upp till det manliga idealet, vilket är något som hör till hos nästan varje ung pojkes formande av identitet. Det tar sig uttryck i en negativ och föraktande inställning mot allting som han uppfattar som det minsta homosexuellt. Detta blir uppenbart i hans slängiga beskrivning av en lärare: ”På eftermiddagen vi hade kemi med Anita och sen

---

¹² Khemiri, sid.55.

¹³ Khemiri, sid.65.

¹⁴ Khemiri, sid.97.

bild med en ny lärare som hade glansläppar och verkar fett böig”¹⁵. Samma syn presenteras i en beskrivning av en underlig dröm som Halim drömt: ”Det började med att jag hade sandaler på mig och bara det är skumt eftersom sandaler är lika böiga som Lypsyl och frisörer”¹⁶. Bakom detta ligger den bland tonårspojkar vanliga oron för att själv vara homosexuell eller att andra skall få för sig att han är det. Det bekräftas när Halim fått låna en bok som läraren Björkman menade skulle passa honom: ”När jag gittade mot skolgården jag upptäckte boken hade värsta rosa bögfärgen och då jag blev orolig för kanske Björkman trodde jag var böig”¹⁷. Det eftertraktade machoidealet framkommer också i hans syn på kvinnan, när han blir förälskad i skolkamraten Marit:

Senare på dagen jag målade några toaletter och försökte koncentrera på kampen men ändå jag kunde inte sluta tänka Marit Marit MARIT. Det var likadant hela vägen hem från skolan, maritmaritmarit. Det är som hennes namn sitter inbränt som ciggär i hjärnan och hennes ansikte finns intatuerat på insidan på ögonlocken. Varje gång jag blinkar jag ser hennes svarta lockhår och hennes sexiga putläppar som är rödsminkade med mörkare streck på utsidan. På kinderna hon har dyraste pulversmink och bakom tandställningen blixtrvita tandrader skiner.¹⁸

När den blixtrande passionen har slocknat så beskrivs Marit på ett helt annat sätt: ”Jag tänker ingenting på Marit för tjejer är fittor och svikare och det jag har vetat hela tiden”¹⁹. Denna varierande inställningen till kvinnan är också ett vanligt inslag i det tidiga formlivet av en manlig identitet.

Att forma en identitet är en viktig uppgift för alla ungdomar och samtidigt en mycket svår uppgift, vilket Halim erfar i *Ett Öga Rött*. När den kulturella bakgrunden är annorlunda än miljön blir det ännu svårare, för att inte tala om när den kulturella bakgrunden mer eller mindre är som en bjärt målad kuliss. Halim, som är född i Sverige, men har sina rötter i Marocko utan att direkt veta något annat än vad den fantiserande gamla kvinnan Dalanda har berättat har en svår uppgift att ta reda på vem han är. Därför låtsas han vara den revolutionära tankesultanen vars uppror kan synas vara tämligen trivialt, samtidigt som så många faktorer gör det svårt för honom att välja en annan väg. Bland de faktorerna kan man nämna det sätt som det svenska samhället motarbetar honom och andra invandrare, saknaden efter modern, skammen över faderns flydda kampvilja och en romantiserad syn på sin bakgrund.

Även om Halim är en fiktiv person i en roman, så gör hans trovärdighet att man inte kan låta bli att undra vilken väg han kommer att välja i framtiden och vad som blir hans framtida öde, särskilt när man tänker på hur livet behandlar många ungdomar med liknande levnadsöde.

---

¹⁵ Khemiri, sid.15-16.

¹⁶ Khemiri, sid.142.

¹⁷ Khemiri, sid.148.

¹⁸ Khemiri, sid.105-106.

¹⁹ Khemiri, sid.163.

Källor

- Collinder, Björn (1983) *Stora Ordboken*, Höganäs, Bra Böcker
- Grahn Strömbom, Hanna (2004) *Med tankesultanens egna ord*, artikel Borås Tidning 2004-02-27
- Hilton, Johan (2004) *Intervju med Jonas Hassen Khemiri*, <http://www.nummer.se/content/p29526.asp>
- Khemiri, Jonas Hassen (2004) *Ett öga rött*, Stockholm, Norstedts
- Rabe, Annina (2003) *Vasst på bruten svenska*, artikel Svenska Dagbladet 2003-08-04